

materiały z badań

JOANNA PAWŁOWSKA-TYSZKO¹

OCENA RYNKU UBEZPIECZEŃ MAJĄTKOWYCH W ROLNICTWIE POLSKIM

Abstrakt. W pracy dokonano oceny sytuacji rynku ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie w latach 2005–2008, z uwzględnieniem najnowszych regulacji prawnych. Szczegółowej analizie poddano ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników, ubezpieczenia budynków rolniczych oraz upraw i zwierząt gospodarskich. Zwrócono uwagę na słabości obecnego systemu ubezpieczeniowego, do których zaliczono nieznaną wśród rolników korzyść wynikającą z zawarcia polisy, doraźną pomoc państwa skierowaną do rolników w sytuacjach kryzysowych czy brak powszechności zawierania polis w przypadku ubezpieczeń o wysokim poziomie ryzyka.

Słowa kluczowe: ubezpieczenia w rolnictwie, ubezpieczenia majątkowe, ubezpieczenia dobrowolne

WPROWADZENIE

Polska wieś rozwija się i zmienia. Pojawiają się nowe możliwości inwestycyjne za sprawą docierających do rolników dotacji, subwencji, funduszy unijnych oraz kredytów preferencyjnych. Taka sytuacja prowadzi do unowocześnienia produkcji rolniczej, a co za tym idzie – do poprawy konkurencyjności polskich gospodarstw. W ślad za szybkim postępem gospodarczym idzie jednak niesporykana dotąd intensyfikacja i powszechność zagrożeń naturalnych w rolnictwie. Ich dokuczliwość wynika z faktu, iż produkcja rolnicza jest uwarunkowana silnym związkiem z naturalnym przebiegiem zjawisk atmosferycznych, które mogą ją w różny sposób kształtować. Ponadto poważne zagrożenie dla kontynuacji działalności stanowią zdarzenia o charakterze losowym, jak pożary, wypadki przy pracy, choroby. Sytuacja ta zmusza rolników do przejścia odpowiedzialno-

¹ Autorka jest pracownikiem naukowym Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie (e-mail: tyszko@ierigz.waw.pl).

ści za ryzyko prowadzenia produkcji rolniczej i zarządzanie nim. W tych warunkach skutecznym rozwiązaniem może być wykupienie polisy ubezpieczeniowej. Niestety, jak podaje Stroiński [2006], potrzeba ubezpieczenia nie przez wszystkich jest dostatecznie uświadamiana i doceniana. Podkreśla on również, że skutki zdarzeń losowych mają charakter nie tylko wyłącznie osobisty, ale przede wszystkim bardziej ogólny, bowiem hamują rozwój gospodarczy i ciągłość produkcji, przez co zubożają całe społeczeństwo. Stąd posiadanie ubezpieczenia staje się nie tylko interesem jednostki, ale przede wszystkim dobrem ogółu społeczeństwa. Niestety system ubezpieczeń w rolnictwie polskim, pomimo jego ciągłych modyfikacji, nadal nie zapewnia rolnikom dostatecznej, całościowej i taniej ochrony ubezpieczeniowej. Ponadto organizowana *ad hoc* pomoc publiczna dla poszkodowanych ogranicza działania prewencyjne rolników. Zauważyć należy również słabe zainteresowanie towarzystw ubezpieczeniowych rynkiem rolnym. Sytuacja ta nie sprzyja rozwojowi i upowszechnianiu polis ubezpieczeniowych w rolnictwie.

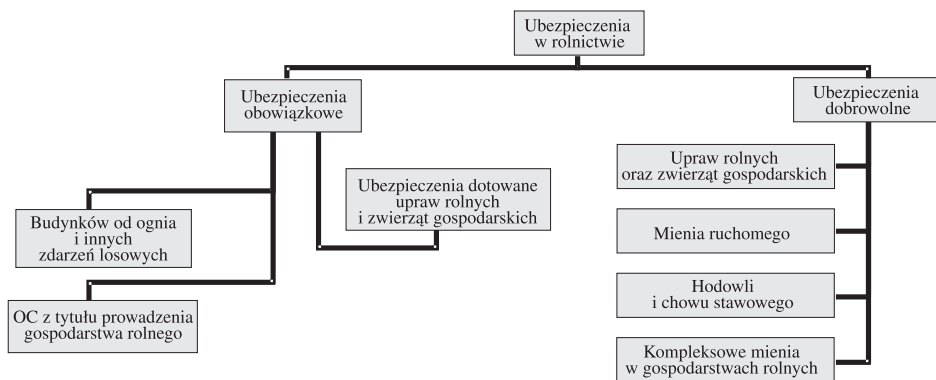
Celem niniejszego artykułu było przedstawienie ogólnej sytuacji i tendencji w rozwoju rynku ubezpieczeń majątkowych w polskim rolnictwie. Przedstawiony materiał teoretyczny został opracowany na podstawie źródeł literaturowych zagranicznych i krajowych. Do analizy stanu prawnego posłużono się przepisami ubezpieczeniowymi obowiązującymi do końca 2008 roku. Analizę danych statystycznych opracowano na podstawie informacji pochodzących z biuletynów rocznych i kwartalnych Komisji Nadzoru Finansowego, obejmujących okres 2005–2008, oraz uzupełniono danymi z ustawy budżetowej na lata 2008 i 2009. W analizie wykorzystano metody statystyki opisowej oraz zestawienia tabelaryczne i graficzne.

UBEZPIECZENIA MAJĄTKOWE W ROLNICTWIE

Ubezpieczenie można zdefiniować jako sprawiedliwy transfer ryzyka z jednej jednostki do drugiej w zamian za premię [Hatch 2008]. Jest to narzędzie gospodarcze, zapewniające pokrycie przyszłych potrzeb majątkowych wywołanych przez zdarzenia losowe w drodze rozłożenia ciężaru tego pokrycia na wiele jednostek, którym te same zdarzenia losowe zagrażają [Łazowski 1948]. Jest ono powszechnym narzędziem finansowania ryzyka w wielu sektorach gospodarki. Niestety w rolnictwie świadomość korzyści, jakie daje ubezpieczenie, jest nadal znikoma. Rolnicy postrzegają je najczęściej jako dodatkowy koszt, który obniża wyniki gospodarowania. Należy zauważyć, że brak ubezpieczenia jest pierwszym krokiem do stagnacji gospodarstwa, bowiem straty, na jakie naraża się nieubezpieczony producent rolny, mogą być trudne w krótkim okresie do zrekomensowania. Ponadto produkcja rolnicza bardziej niż inne dziedziny działalności gospodarczej jest uzależniona od nieprzewidywalnych warunków pogodowych. Stąd też ubezpieczenie powinno stanowić podstawowe narzędzie zarządzania ryzykiem w rolnictwie, gdyż jak powszechnie się uważa, jest ono najbardziej wypróbowaną formą ochrony dochodów producentów rolnych [Stankiewicz 2007, Wicka 2008, Dygas 2009]. W rolnictwie ze względu na dużą często-

tliwość pojawiania się ryzyka produkcyjnego najpowszechniejszą formą jego ochrony są ubezpieczenia majątkowe. Według I. Kwiecień, ubezpieczenia te obejmują ochroną majątek w postaci rzeczy lub sytuacji majątkowej [Ubezpieczenia... 2002]. Przedmiotem ubezpieczenia jest interes majątkowy [Kowalewski 1997], rozumiany jako wartość gospodarza lub wszelkiego rodzaju dobra chronione przez prawo [Ubezpieczenia... 2002]. Stąd w rolnictwie mienie gospodarstw rolnych, m.in. ziemiopłody, zapasy i produkcja w toku, uprawy i inwentarz żywy, objęte są ubezpieczeniami majątkowymi.

Do 1990 roku większość majątku gospodarstw rolnych była objęta obowiązkowymi ubezpieczeniami. Po 1990 roku w rolnictwie polskim pozostał wąski zakres ubezpieczeń majątkowych, z których najpowszechniejsze to: ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (OC) rolników, ubezpieczenia budynków rolniczych oraz ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich. Prawo ubezpieczeniowe dzieli je na dwa rodzaje: obowiązkowe i dobrowolne (rysunek 1).

RYSUNEK 1. Podział ubezpieczeń w rolnictwie

Źródło: Na podstawie stanu prawnego na dzień 01.07.2008 roku.

Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników (tzw. OC rolników) w postaci obowiązkowej zapewnia ochronę przed roszczeniami osób trzecich, które na skutek nieumyślnej działalności rolnika związanej z prowadzeniem gospodarstwa rolnego doznały uszczerbku na zdrowiu lub mieniu. Ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych (tzw. ubezpieczenie budynków) ma chronić jego właściciela przed skutkami zdarzeń nadzwyczajnych, które losowo mogą zaburzać proces gospodarowania. Obowiązkowy charakter tych ubezpieczeń ingeruje w sferę wolności osobistej i gospodarczej obywateli, więc obowiązek posiadania tego ubezpieczenia ogranicza się tylko do sytuacji o istotnym znaczeniu społecznym i gospodarczym.

Obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia budynków i OC nałożyła na rolników *Ustawa z dnia 22 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych*. Umowę ubezpieczenia obowiązkowego należy zawrzeć z wy-

branym zakładem ubezpieczeń, świadczącym tego rodzaju usługę. Umowa określa sumę gwarancyjną lub sumę ubezpieczenia, stanowiącą górną granicę odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń. Taryfy oraz wysokość składek ubezpieczeniowych za ubezpieczenia obowiązkowe ustala zakład ubezpieczeń. Umowy zawierane są na okres dwunastu miesięcy.

Drugą grupą oferowanych na rynku rolnym polis są ubezpieczenia dobrowolne. Wykupienie dobrowolnej polisy stanowi uzupełnienie pełnej ochrony ubezpieczeniowej gospodarstwa. Należy jednak zaznaczyć, że z ubezpieczeń tych rolnicy korzystają w niewielkim stopniu, co może być wynikiem ich niskiej świadomości ubezpieczeniowej, jak również nie najlepszej sytuacji dochodowej. Wicka [2008] zauważa, że ograniczony zakres nabywania polis wynika głównie z ich wysokiej ceny. Problem ten pogłębia jeszcze fakt, iż rynek rolniczy traktowany jest jako niezwykle ryzykowny przez zakłady ubezpieczeniowe. Na taką sytuację wskazuje wskaźnik szkodowości w ubezpieczeniach dobrowolnych w rolnictwie, który w latach 2005–2008 systematycznie wzrastał. W 2008 roku wyniósł on ponad 124% (tabela 1), stąd uboga oferta ubezpieczeń dobrowolnych na rynku rolnym. Lata 2007–2008 wskazują jednak na coraz większą powszechność nabywania polis dobrowolnych, co w dużej mierze jest wynikiem regulacji *Ustawy z dnia 7 lipca 2005 roku o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich*. Na jej mocy od 2006 roku wdrażany jest w Polsce system ubezpieczeń w rolnictwie z dopłatami z budżetu państwa do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia przez nich umów ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt

TABELA 1. Wybrane wskaźniki charakteryzujące stan ubezpieczeń gospodarczych w rolnictwie w latach 2006–2008

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	Zmiany [%]		Zmiany [%]	
					2008/2007		2008/2005	
					nominalne	realne	nominalne	realne
		[mln zł]						
Składka brutto ogółem	371,2	417,4	485,9	523,9	107,8	103,5	141,1	130,8
OC rolników	36,0	38,3	42,4	47,1	111,1	106,6	130,8	121,3
Ubezpieczenie obowiązkowe budynków	292,6	309,4	319,8	352,1	110,1	105,7	120,3	111,5
Ubezpieczenie dobrowolne upraw i zwierząt gospodarskich	42,6	69,7	123,7	124,7	100,8	96,7	292,7	271,3
Wyplacone odszkodowania ogółem	141,3	152,8	320	315	98,4	94,4	222,9	206,6
OC rolników	15,3	16,0	26,5	28,3	106,8	102,5	185,0	171,4
Ubezpieczenie obowiązkowe budynków	97,6	111,9	178,7	132	73,9	70,9	135,2	125,3
Ubezpieczenie dobrowolne upraw i zwierząt gospodarskich	28,4	24,9	114,8	154,7	134,8	129,4	544,7	504,8
Szkodowość brutto [%]	38,1	36,6	65,9	60,1	X	X	X	X
Szkodowość ubezpieczeń dobrowolnych [%]	66,7	35,7	92,8	124,1	X	X	X	X

Źródło: Na podstawie informacji opublikowanych w biuletynie rocznym i kwartalnym: *Rynek Ubezpieczeń* 2006, 2007, 2008, KNF.

gospodarskich od wystąpienia następujących zdarzeń losowych: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, piorunu, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania lub przymrozków wiosennych oraz uboju z konieczności. Ochroną ubezpieczeniową objęte są uprawy zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, ziemniaków i buraków cukrowych oraz bydło, konie, owce, kozy, drób i trzoda chlewna. Na 2009 rok trzy podmioty podpisały porozumienie z MRiRW – PZU oraz dwa towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych T UW – Concordia i T UW „T UW”². Od 1 lipca 2008 roku istnieje obowiązek ubezpieczenia co najmniej 50% powierzchni upraw przez rolnika, który uzyskał płatności bezpośrednie do gruntów rolnych. Rolnik, który nie spełni obowiązku zawarcia umowy takiego ubezpieczenia, obowiązany będzie do wniesienia opłaty za jego niedopełnienie. Obowiązek ubezpieczenia upraw rolnych wprowadzono w związku z unijnym obowiązkiem posiadania polis ubezpieczenia 50% upraw rolnych przez rolników, którzy od 2010 roku będą ubiegać się o inne formy wsparcia z budżetu krajowego w przypadku wystąpienia klęsk.

Należy pamiętać, że dotacje do ubezpieczeń rolnych przyznawane są do wyczerpania limitu określonego przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi na dany rok. W 2009 roku zaplanowano na ten cel jedynie 150 mln zł, co w porównaniu z kwotą z 2008 roku stanowi niecałą czwartą jej część³. Obowiązująca od 23 sierpnia 2008 roku nowelizacja ustawy o ubezpieczeniach upraw i zwierząt gospodarskich wprowadziła kilka zmian, które są różnie postrzegane z punktu widzenia korzyści, jakie niosą dla rolników i zakładów ubezpieczeń:

1. Zniesiono granicę arealu do 300 ha, do których można otrzymać dopłaty do składki. Zmiana ta rozszerza zakres ubezpieczanej powierzchni upraw i jest korzystna dla rolników wielkoobszarowych.

2. Obniżono poziom wysokości strat warunkujących ubieganie się o odszkodowanie z dotychczasowych 30 do 10% wartości upraw w przypadku wszystkich grup ryzyka, z wyjątkiem suszy, a w przypadku suszy – z 30 do 25%. Pozwoli to pokryć globalnie większą wartość szkód, a co za tym idzie – zwiększyć dostępność do odszkodowań z tytułu zawartych umów. Pojawia się jednak niebezpieczeństwo wyceny strat powstałych w uprawach w wyniku suszy. Jednocześnie zaproponowane poziomy franczyzy integralnej⁴ mogą niekorzystnie wpłynąć na wskaźnik szkodowości, co może w przyszłości prowadzić do zwiększenia wysokości płaconych składek. Rozwiązaniem tego problemu może być kolejna zmiana w ustawie, której domagają się przede wszystkim przedstawiciele środowisk ubezpieczeniowych.

3. Wprowadzono obowiązek ubezpieczenia upraw od jednego z rodzajów ryzyka, a nie jak dotychczas od wszystkich pięciu łącznie, co korzystnie wpłynie

² Dane pochodzą ze strony MRiRW z dn. 20.02.2009 r.

³ Informacje zostały zaczerpnięte z ustawy budżetowej na lata 2008 i 2009, www.mf.gov.pl dostęp dn. 04.03.2009 r.

⁴ Franczyza integralna jest rodzajem ograniczenia odpowiedzialności zakładów ubezpieczeniowych, który polega na zwolnieniu ubezpieczyciela z obowiązku wypłaty odszkodowania w przypadkach, w których nie przekracza ono z góry określonej granicy najczęściej wyrażonej w procentach.

na powiązanie wysokości składki z ubezpieczanym ryzykiem oraz zwiększy możliwość zarządzania nim poprzez dostosowanie polis do wymogów rolników. Zapis ten równocześnie zmniejszy ryzyko zakładów ubezpieczeniowych, które będą mogły elastycznie dostosowywać poziom składek w ramach obowiązujących limitów taryfowych dla rozdzielonych grup ryzyka. Według Dygas [2009], stawka za pojedyncze ryzyko może być mniejsza niż ustawowa. Warto jednak podkreślić, iż z racji wysokich cen polis rolnicy, żeby spełnić obowiązek ustawowy, będą dokonywali wyboru tańszych polis, kierując się przy tym przymusem ekonomicznym, a nie racjonalnym zarządzaniem ryzykiem.

4. Zmniejszono udział własny producenta rolnego w szkodzie z dotychczasowych 20 do 10% wartości szkody. Zmiana ta może korzystnie wpłynąć na rozpowszechnianie tych polis w mniej rentownych gospodarstwach.

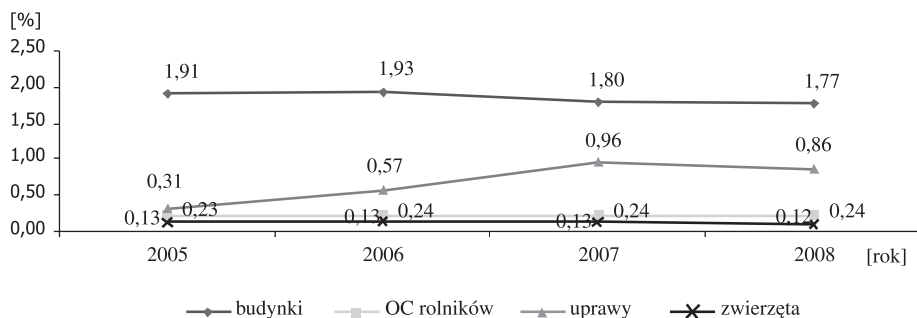
Powyższe modyfikacje zapisów mają jednak na celu zwiększenie zainteresowania rolników rynkiem ubezpieczeń upraw rolnych oraz wpłynięcie na wzrost rentowności tych produktów w zakładach ubezpieczeniowych. Rozpowszechnianie tego typu polis jest niezwykle istotne dla bezpieczeństwa kontynuacji działalności rolniczej, a co za tym idzie – rozwoju gospodarczego. Już dziś wiadomo, że zaproponowane zmiany stanowią zapowiedź głębszych modyfikacji, których projekt znajduje się obecnie w Sejmie. Przewiduje się, że znowelizowana ustawa wejdzie w życie przed 31 lipca 2009 roku.

Należy zaznaczyć, że stopień wykorzystania ubezpieczeń rolnych na świecie jest znikomy. W Polsce w 2006 roku było ubezpieczonych tylko 2–3% upraw [Stankiewicz 2007], co odpowiadało wskaźnikom: dla Argentyny (1%), dla Brazylii (3%), dla Chile (2%) oraz dla Wenezueli (4%). W Polsce można realnie objąć ochroną ubezpieczeniową w ciągu kilku lat około 40–50% upraw [Jaworski 2008]. Dla porównania, w Kanadzie ubezpieczonych jest 55% powierzchni upraw, a w Stanach Zjednoczonych 75–80% [Debar 2007, Hatch 2008].

STAN I PERSPEKTYWY ROZWOJU UBEZPIECZEŃ MAJĄTKOWYCH W ROLNICTWIE

Ubezpieczenia majątkowe odgrywają ważną rolę w stabilizacji dochodów rolniczych, jak również stymulowaniu inwestycji w rolnictwie [Swiss Re III Focus report]. Niestety stan ubezpieczeń w gospodarstwach rolnych w Polsce jest niezadowolający. W analizowanym okresie zmieniła się nieznacznie struktura rolniczego rynku ubezpieczeniowego (rysunek 2). Nadal jednak ubezpieczenia w rolnictwie stanowią znikomy, wręcz marginalny udział w składce zebranej ogółem przez zakłady ubezpieczeń.

W latach 2005–2008 składka przypisana brutto z obowiązkowych ubezpieczeń budynków w gospodarstwach rolnych utrzymywała się na poziomie około 2%. Należy jednak podkreślić, że jej udział w ubezpieczeniach majątkowych w latach 2007–2008 nieznacznie się zmniejszył. Składka ta stanowiła około 18% wartości ubezpieczeń zawartych przez ubezpieczycieli na wypadek szkód spowodowanych żywiołami. Tempo przyrostu tych składek w analizo-

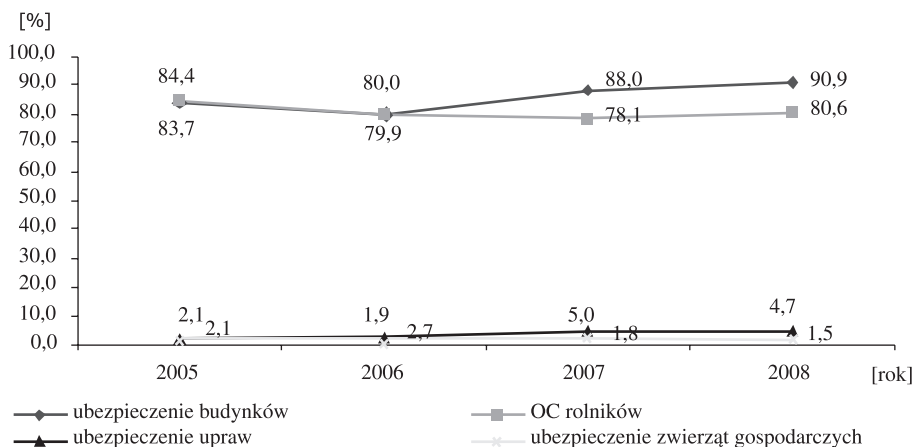
RYSUNEK 2. Udział składki przypisanej brutto z rolnictwa w ogólnej wartości ubezpieczeń majątkowych

Źródło: Na podstawie informacji opublikowanych w biuletynach rocznych i kwartalnych: *Rynek Ubezpieczeń* 2005, 2006, 2007, 200, KNF.

wanym okresie było o 8 p.proc. wyższe niż pozostałych ubezpieczeń szkód spowodowanych żywiołami. Sytuacja ta może świadczyć o wzroście zainteresowania tym rynkiem, tym bardziej że wzrosła również w tym okresie liczba sprzedanych polis.

Składka z tytułu OC rolników pozostawała w analizowanym okresie na niezmiennym poziomie i wyniosła 0,24% składki zebranej w dziale ubezpieczeń majątkowych. Stanowiła ona również niewielki, około 5-procentowy udział w składce zebranej z tytułu ogólnej odpowiedzialności cywilnej. Udział składki z tytułu dobrowolnego ubezpieczenia zwierząt w składce zebranej w ubezpieczeniach dobrowolnych grup ryzyka majątkowego wyniósł 0,13% w całym badanym okresie. Wzrósł natomiast (prawie trzykrotnie), choć pozostaje nadal na bardzo niskim poziomie, udział składki z tytułu dobrowolnego ubezpieczenia upraw (z poziomu 0,31% w 2005 roku do poziomu 0,96% w 2007 roku). Nieznaczny spadek ich udziału (do poziomu 0,86%) zanotowano w 2008 roku. Zważywszy na rolę tych ubezpieczeń w stabilizacji dochodów gospodarstw rolnych nadal zarówno wartość, jak i liczba zawartych polis jest znikoma. Dla przykładu, składki pochodzące z dobrowolnego ubezpieczenia mieszkań i domków letniskowych przewyższają dziesięciokrotnie wartość składek z tytułu ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich.

Według szacunków przeprowadzonych na podstawie danych ze sprawozdań Komisji Nadzoru Finansowego w 2008 roku, tylko około 91% rolników zawarło umowy o obowiązkowe ubezpieczenia budynków, a około 81% – obowiązkowe umowy odpowiedzialności cywilnej (rysunek 3). Sytuacja ta wskazuje, że prawie 20-procentowa grupa rolników nie realizuje ustawowego obowiązku ubezpieczeniowego, czy to w formie ubezpieczenia budynków, czy OC. Wynikać to może z faktu, że część gospodarstw traktuje wydatki na ubezpieczenia jako bezzasadne w kontekście potencjalnych korzyści, jakie ze sobą niosą. Analizując tendencję zmian na rynku ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie, można jednak zauważyć niewielki wzrost sprzedaży obowiązkowych polis ubezpieczenia budynków i OC, co może świadczyć o wzroście świadomości ubezpieczeniowej bądź korzystniejszej ofercie skierowanej do rolników przez zakłady ubezpieczeniowe.

RYSUNEK 3. Powszechność zawierania umów ubezpieczeń majątkowych przez gospodarstwa rolne

Źródło: Na podstawie informacji opublikowanych w biuletynach rocznych i kwartalnych: *Rynek Ubezpieczeń* 2005, 2006, 2007, 2008, KNF.

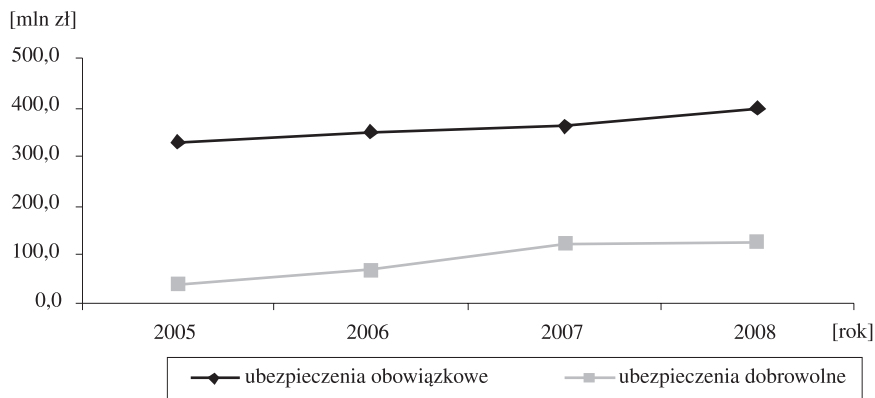
Znacznie gorzej na tym tle wypada sytuacja ubezpieczeń związanych z uprawą roślin i hodowlą zwierząt. W 2008 roku tylko 4,7% rolników ubezpieczyło swoje uprawy, natomiast z ubezpieczenia zwierząt gospodarskich skorzystała jeszcze mniejsza (1,5%) grupa producentów rolnych. Dane te wskazują, iż wykorzystanie ubezpieczeń dobrowolnych jest znikome w porównaniu do polis obowiązkowych. Analizując jednak tendencję zmian dokonujących się na rynku ubezpieczeń majątkowych, można zauważyć wyraźny wzrost zainteresowania polisami zawartymi na pokrycie strat w produkcji upraw i zwierząt gospodarskich. Liczba zawartych ubezpieczeń upraw rolnych w 2008 roku zwiększyła się prawie 2,5-krotnie w stosunku do 2005 roku. Oznacza to również czterokrotny wzrost wartości zebranych składek brutto na ubezpieczenie upraw w analizowanym okresie. W 2008 roku rolnicy wydali 109 mln zł, a w 2005 – niecałe 30 mln zł. Dane te wyznaczają ogólny trend na rynku ubezpieczeń upraw i wskazują, że wzrasta zainteresowanie tym rynkiem. Duży wkład w jego rozwój można przypisać dotacjom państwowym, które stanowią swoistą formę zachęty i służą ich rozpowszechnieniu. Prawdopodobnie wprowadzenie w 2008 roku ustawowego obowiązku ubezpieczenia 50% powierzchni upraw gospodarstwa rolnego może przyczynić się do dalszego wzrostu liczby zawieranych umów z tego tytułu w kolejnych latach. Trudno jednak na dzień dzisiejszy prognozować zwiększenie wartości sprzedanych polis. Ponadto w ocenie tego rynku trzeba być ostrożnym, gdyż – jak wskazują dane z 2008 roku – liczba sprzedanych polis nieznacznie spadła w stosunku do 2007 roku.

Za podstawowy miernik sytuacji rynku ubezpieczeniowego uważa się składkę ubezpieczeniową brutto. W 2008 roku łączna składka brutto analizowanych ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie wyniosła 524 mln zł i osiągnęła poziom o ponad 40% wyższy niż w 2005 roku, co realnie oznacza wzrost składki o ponad 30% (tabela 1). Na stan ten składają się zwiększone wpływy ze składek ubezpieczeń obowiązkowych, jak również dobrowolnych ubezpieczeń upraw

rolnych i zwierząt gospodarskich. Najdynamiczniej w latach 2005–2008 wzrosły składki brutto z tytułu dobrowolnych ubezpieczeń upraw i zwierząt gospodarskich. W badanym okresie wzrosły one prawie trzykrotnie. Należy jednak zauważyć, że pomiędzy rokiem 2007 i 2008 wysokość tych składek utrzymywała się na prawie niezmiennym poziomie, a w ujęciu realnym odnotowano nawet nieznaczny, przeszło 3-procentowy spadek. W 2008 roku poziom składki brutto w segmencie rolniczych ubezpieczeń majątkowych był o 7,8% wyższy w stosunku do 2007 roku. Był to wysoki wzrost w porównaniu do całego rynku ubezpieczeń majątkowych, który w 2008 roku osiągnął wartość 19,9 mld zł, a więc prawie o 12% wyższą w stosunku do 2007 roku. W ujęciu globalnym odszkodowania i świadczenia brutto zamknęły się w 2008 roku kwotą około 10 mld zł i były o 12% wyższe w stosunku do 2007 roku. Nieco inaczej na tym tle przedstawiają się odszkodowania wypłacane w tym okresie producentom rolnym, które zmalały o niecałe 2%, co realnie oznacza spadek o 5,6%. Taka sytuacja była związana m.in. ze znacznym spadkiem wypłat odszkodowań z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia budynków. Nie można jednak pominąć faktu, iż w tym czasie najdynamiczniej wzrosła wartość odszkodowań wypłacanych z tytułu zawarcia dobrowolnych ubezpieczeń upraw i zwierząt gospodarskich. Szkodowość w 2008 roku w segmencie dobrowolnych ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt hodowlanych znacznie wzrosła (o 31,3 p.proc.) w porównaniu do 2007 roku, natomiast w ujęciu globalnym nieznacznie spadła z poziomu 65,9 do 60,1%. Tak znaczny wzrost ryzyka asekuracji w rolnictwie budzi obawy, zwłaszcza w odniesieniu do ubezpieczania ryzyka o charakterze katastroficznym, i wpływa na słabe zainteresowanie firm ubezpieczeniowych tym rynkiem.

Pod względem wysokości zebranej składki dominują obowiązkowe ubezpieczenia budynków. Z ubezpieczeń tych pochodziło około 79% składki ogółem w 2005 roku oraz nieco ponad 67% w 2008 roku. Najmniejszą wartość składek odnotowano w ubezpieczeniach OC rolników (około 9% składek zebranych ogółem w 2008 roku). Znacznie większy udział składek pochodził z tytułu ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich i wynosił około 24% w 2008 roku. Ubezpieczenie upraw i zwierząt gospodarskich stanowią na dzień dzisiejszy drogie polisy, z których korzysta niewielka 6-procentowa grupa producentów rolnych. Analizując jednak szkodowość tych polis, nie należy oczekiwać obniżenia wysokości składek nawet przy wzroście liczby ubezpieczonych w kolejnych latach.

Analiza zmian składek przypisanych brutto w podziale na ubezpieczenia obowiązkowe i dobrowolne wykazała, iż wartość składek przypisanych brutto z tytułu obowiązkowych ubezpieczeń majątkowych w analizowanym okresie zwiększyła się o przeszło 1/5 (rysunek 4). W tym samym czasie wartość składek na ubezpieczenia dobrowolne zwiększyła się około trzy razy. Największy, bo prawie dwukrotny wzrost składek z tych ubezpieczeń zanotowano w latach 2006–2007. Taka sytuacja była prawdopodobnie wynikiem wprowadzenia w życie w 2005 roku ustawy o dobrowolnych ubezpieczeniach upraw i zwierząt gospodarskich z udziałem państwa, której skutki można było obserwować dopiero w 2007 roku. Towarzystwa ubezpieczeniowe zaczęły oferować polisy z dopłata-

RYSUNEK 4. Nominalna wartość sprzedanych polis ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie

Źródło: Na podstawie informacji opublikowanych w biuletynach rocznych i kwartalnych: *Rynek Ubezpieczeń* 2005, 2006, 2007, 2008, KNF.

mi pod koniec lipca 2006 roku, co było zbyt późno na ubezpieczenie upraw w tym okresie.

Opisane zmiany wskazują jednak na słabość obecnego systemu ubezpieczeniowego, jaką jest zależność stopnia rozwoju tego rynku od ingerencji państwowej. Brak świadomości ubezpieczeniowej producentów rolnych, a także wpływu zagrożeń na stabilność i rozwój gospodarstw ten problem zaostrzają. Ogromne znaczenie (o czym wspomniano już wcześniej) może mieć również fakt, że polisy ubezpieczeniowe upraw są najdroższe wśród analizowanych ubezpieczeń majątkowych, stąd zainteresowanie ich nabyciem (pomimo wysokiego poziomu ryzyka) jest również niewielkie. Prawdopodobnie nałożenie powszechnego obowiązku ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarczych mogłoby ten problem rozwiązać, jednak na wyniki tych zapisów w ustawie trzeba będzie poczekać przynajmniej do końca czerwca 2009 roku.

Na tym tle należy przeanalizować bliżej wielkość dopłat państwa do ubezpieczeń upraw i zwierząt gospodarskich. W 2008 roku na dopłaty do tego rodzaju ubezpieczeń majątkowych w budżecie państwa zaplanowano 545 mln zł. Na kwotę tę składały się dopłaty do składek z tytułu ubezpieczeń zwierząt gospodarskich (25 mln zł), z tytułu ubezpieczeń upraw rolnych (135 mln zł) oraz środki na dotację z tytułu szkód spowodowanych przez suszę (385 mln zł). W 2009 roku na ten cel przeznaczono zaledwie 150 mln zł. Sytuacja ta ma związek m.in. z niższymi (niż przewidywano) wypłatami dopłat do zawartych z rolnikami umów na ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich w poprzednich latach. W pierwszym roku funkcjonowania dopłat do ubezpieczeń wykorzystano zaledwie 3,5% zaplanowanej kwoty na ten cel. W 2007 roku z zaplanowanej kwoty 210 mln zł wykorzystano już ponad 65% dopłat. Tak niskie w sumie wykorzystanie dopłat do ubezpieczeń łączyć należy z małą świadomością ubezpieczeniową producentów rolnych, słabą kampanią informacyjną, istnieniem w ofertach towarzystw ubezpieczeniowych produktów konkurencyjnych sprzedawanych na warunkach komercyjnych z korzystniejszymi dla rolnika warunkami. Wspo-

mniej należy również o braku powszechności proponowanych ubezpieczeń z dopłatami oraz o organizowanych *ad hoc* działaniach państwa w zakresie finansowania skutków klęsk żywiołowych o dużym zasięgu, co może niekorzystnie wpływać na rozwój tego instrumentu wsparcia.

W listopadzie 2008 roku zakończył się termin zawierania obowiązkowych umów na dotowane ubezpieczenia. Wyniki analiz wskazują jednak na niewielki wzrost zainteresowania tego typu ubezpieczeniami, pomimo ustawowego obowiązku ich zawierania. Na ocenę wprowadzonych zmian trzeba jednak poczekać przynajmniej do czerwca 2009 roku, gdyż obowiązek ubezpieczenia upraw wszedł w życie 1 lipca 2008 roku, a rolnik ma 12 miesięcy na podpisanie umowy.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Przeprowadzona analiza rynku ubezpieczeń w rolnictwie wskazała na poprawiający się, ale nadal niezadowalający stan ochrony ubezpieczeniowej polskich gospodarstw rolnych. Niestety producenci rolni ograniczają zakres ochrony ubezpieczeniowej do koniecznego minimum, na co wskazuje powszechność nabywania polis obowiązkowych oraz znikoma liczba zawartych ubezpieczeń dobrowolnych. Można wnioskować, że ustawy obowiązek ubezpieczenia majątku jest jednym z kryteriów decydującym o zakupie polisy.

Zainteresowanie ubezpieczeniami majątkowymi w rolnictwie stopniowo wzrasta, na co wskazuje niewielki wzrost sprzedaży polis obowiązkowych w analizowanym okresie oraz wyraźny (2,5-krotny pomiędzy 2005 a 2008 rokiem) wzrost zainteresowania polisami dobrowolnymi, zawartymi na pokrycie strat w produkcji rolnej. Wydaje się, że duży wkład w rozwój rynku ubezpieczeń dobrowolnych (upraw i zwierząt gospodarskich) można przypisać dotacjom państwowym, dzięki którym państwo może wspierać finansowo ubezpieczenie produkcji rolnej. Jest to ważny krok w kierunku upowszechniania tego typu polis, dający wymierne korzyści zarówno państwu, ubezpieczycielom, jak i samym ubezpieczonym. Dotowanie składki przez państwo lub współfinansowanie kosztów reasekuracji ubezpieczeń to modelowy przykład partnerstwa publiczno-prywatnego, zmierzającego do objęcia ochroną ubezpieczeniową wszystkich producentów rolnych, którym zagraża określone ryzyko. Niestety obecne rozwiązanie nie do końca jest zadowalające dla towarzystw ubezpieczeniowych obsługujących rynek rolny. Ubezpieczenia dotowane upraw nie zachowują równowagi finansowej, na co wpływ ma brak możliwości ustalenia i różnicowania stawek ubezpieczeniowych na podstawie oceny ryzyka. Problem ten jest szczególnie istotny w ubezpieczeniu suszy. Ustalenie dopłat w relacji do wysokości składki z uwzględnieniem regionalnego rozproszenia ryzyka mogłoby ten problem rozwiązać. Na dzień dzisiejszy brakuje również systemowych rozwiązań w zakresie reasekuracji ryzyka o charakterze katastroficznym. Reasekuratorem mogłoby być zarówno państwo, jak i zakład reasekuracyjny, subsydjowany przez państwo.

Sprawne funkcjonowanie ubezpieczeń dotowanych oraz bezpieczeństwo finansowe firm, które podejmują się prowadzenia tych ubezpieczeń, ma zapewnić kolejna nowelizacja ustawy o ubezpieczeniach upraw i zwierząt gospodarskich, którą planuje się wprowadzić w życie przed końcem lipca 2009 roku. Ustawa ta ma rozwiązać problem wysokości stawek taryfowych oraz reasekuracji państwowej. Zakres znówelizowanej ustawy jest dobrym krokiem w kierunku upowszechnienia polis ubezpieczeń rolnych. Zauważa się jednak liczne niedociągnięcia, jeśli chodzi o sprawną obsługę ubezpieczeń dotowanych oraz bezpieczeństwo finansowe firm, które podejmują się prowadzenia tych ubezpieczeń, co znacznie ogranicza zaufanie do nich. Wydaje się, że jednym z możliwych rozwiązań dla upowszechnienia tego typu polis może być rozszerzenie zakresu kompetencji instytucji, które od dawna znajdują się na rynku, znają specyfikę polskiego rolnictwa, mają dobrze rozbudowaną strukturę organizacyjną i kadrową oraz bogate zaplecze kapitałowe, jak na przykład KRUS czy banki spółdzielcze. Prawdziwym wyzwaniem przed ubezpieczycielami majątkowymi w naszym rolnictwie będzie wypracowanie systemu, w którym zaistnieje równowaga między jego częścią komercyjną a wspomaganie budżetowym. Niemniej ważną kwestią jest przeciwdziałanie pojawianiu się wśród rolników pokusy nadużyć (ryzyka moralnego), którego źródłem jest głównie doraźna pomoc władz publicznych w przypadku wystąpienia katastrof. W istocie jednak zagrożenie to dotyczy całego polskiego społeczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

- Debar J-Ch., 2007: *Les instruments de gestion des risques agricoles en Amerique du Nord*. Rapport pour le Ministere de L'Agriculture et de la Peche.
- Dygas M., 2009: *Zielone ryzyko*. „Gazeta Bankowa” 12 (1064) z dn. 23.03.2009 r.
- Hatch D., 2008: *Agricultural insurance a powerful tool for governments and farmers*. Comuniica, Fourth Year Second Phase, May – August.
- Jaworski M., 2008: *100 mln składek z polis rolnych*. „Gazeta Prawna” z dn. 28 listopada.
- Kowalewski E., 1997: *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*. W: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*. Część 3. Oficyna Branta, Bydgoszcz.
- Łazowski J., 1948: *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*. PZUW, Warszawa.
- Rynek Ubezpieczeń 2005, 2006, 2007, 2008*. KNF. Sprawozdania na temat rynku ubezpieczeń.
- Stankiewicz D., 2007: *Skutki suszy w rolnictwie polskim*. „INFOS – BAS” 6 z dn. 8 stycznia.
- Stroiński E., 2006: *Ubezpieczenia majątkowe i osobowe w rolnictwie*. LAM – Wydawnictwo Akademii Finansów, Warszawa.
- Swiss Re III Focus report: *Setting up sustainable agricultural insurance: the example of China* (www.swissre.com).
- Ubezpieczenia. Rynek i ryzyko*, 2002. PWE, Warszawa.
- Ustawa budżetowa na rok 2008 i 2009 (www.mf.gov.pl) z 04.03.2009 r.
- Ustawa z dnia 22 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. nr 124, poz. 1152, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 7 lipca 2005 roku o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (Dz.U. nr 150, poz. 1249, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 lipca 2008 roku o zmianie ustawy o ubezpieczeniach upraw i zwierząt gospodarskich oraz ustawy o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności (Dz.U. nr 145, poz. 918).

EVALUATION OF THE MARKET OF PROPERTY INSURANCE IN POLISH AGRICULTURE

Abstract. In the paper an assessment of the general situation prevailing on the market of property insurance in agriculture in 2005–2008 has been made, with due attention for the latest legal regulations. Detailed analyses of the insurance of farmers against civil liability, of the insurance of farm buildings, crops and livestock have been conducted. The weak points of the present insurance system have been indicated, namely: the insufficient knowledge of farmers of the advantages offered by insurance policies, the state's hastily organized assistance to farmers in crisis situations and a small number of policy holders among farmers in the case of high-risk insurance.

Key words: insurance in agriculture, property insurance, voluntary insurance

Publikacja jest współfinansowana
ze środków Kasy Rolniczego
Ubezpieczenia Społecznego.

